

6. GRACERS. Law Firm. *Протокол Берклі - принцип ведення розслідування з використанням електронних цифрових даних*. URL: <https://gracers.com/pres-centr/protocol-berkli-princip-vedennya-rozsliduvannya/>.

7. Центр демократії та верховенства права. *Протокол Берклі: як відкриті джерела допомагають притягнути Росію до відповідальності*. URL: <https://cedem.org.ua/news/protocol-berkli>.

8. Протокол Берклі з ведення розслідування з використанням відкритих цифрових даних. URL: <https://www.law.berkeley.edu/wp-content/uploads/2022/03/Berkeley-Protocol-Ukrainian.pdf>.

9. Ключев О. Наука під час війни. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 1 (26). С. 6, 7.

10. Шепітько В. Судова експертиза та судово-експертна діяльність: погляд крізь призму думок експертів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 1(30). С. 12–22.

Батюк Олег Володимирович,

професор кафедри державної безпеки
Волинського національного університету
імені Лесі Українки, доктор юридичних
наук, доцент;

Гора Ірина Віталіївна,

головний науковий співробітник науково-
організаційного центру Національної
академії Служби безпеки України, доктор
юридичних наук, професор;

Колесник Валерій Аркадійович,

головний науковий співробітник науково-
організаційного центру Національної
академії Служби безпеки України, доктор
юридичних наук, професор

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ БОСПРИПАСІВ ДО ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Актуальність теми обумовлена проблемою злочинів, що пов'язані з вибухами чи загрозою їх здійснення та застосуванням вогнепальної зброї, перетворилась сьогодні з суто кримінальної в постійно діючий політичний фактор дестабілізації обстановки в нашій країні й суспільстві. Терористичні акти з використанням вибухових пристроїв, збройне насильство все частіше використовуються злочинцями для чинення тиску і залякування при досягненні корисливої матеріальної, амбітної політичної або іншої злочинної мети. Боротьба з тероризмом в усіх його проявах – завдання багатопланове, що розв'язується насамперед державними політичними й економічними заходами, проте безпосередня боротьба з такими злочинами і винними у їх вчиненні

особами – прерогатива правоохоронних органів. Процес виявлення й досудового розслідування злочинів такого роду знаменується якісним стрибком в галузі дослідження різноманітних вибухотехнічних та балістичних об'єктів, що багато в чому визначається вибірковими й в окремих випадках специфічними науково-технічними засобами і методами, прийомами виявлення, огляду, фіксації і вилучення, використанням індивідуальних і колективних засобів захисту учасників слідчих (розшукових) дій, тактикою їх проведення.

Варто зауважити, що в науці криміналістиці і енциклопедичних словниках глушитель визначають як насадку на дулову частину ствола, що слугує для здійснення безшумного пострілу або суттєвого зменшення його звуку.

Для зменшення звуку пострілу використовують такі конструкторські рішення:

1 – глушитель розширювального типу, в яких зниження інтенсивності звуку пострілу здійснюється шляхом поступового зниження температури і тиску порохових газів. Надульні глушители цього типу кріпляться на різьбовому з'єднанні в дуловій частині ствола зброї, а інтегральні – конструктивно складають зі зброєю єдине ціле;

2 – механічні глушители, для яких заснована на зменшенні гучності звуку пострілу за рахунок поглинання енергії порохових газів внаслідок деформації пружних елементів або переміщення частин глушителя;

3 – використання розширення порохових газів у змінно-замкненому об'ємі та відсікання порохових газів у гільзі, що принципово відрізняє спосіб глушіння звуку пострілу за рахунок перенесення конструкції для глушіння до патрона, а не як додаткового пристосування для зброї.

Найбільше поширеними є багатокамерні надульні глушители розширювального типу та інтегральні глушители. Для здійснення безшумного пострілу без застосування глушника можуть бути використані спеціальні безшумні патрони, конструкція яких дає змогу поглинати звук.

Боеприпаси до вогнепальної зброї. Важливе криміналістичне значення має класифікація боеприпасів. За конструкцією розрізняють: унітарні патрони, які становлять собою єдину систему з кулі, заряду пороху і капсуля-запалювача, що об'єднані за допомогою гільзи; не унітарні патрони, елементи яких розрізнені і розташовують в каналі ствола окремо; безгільзові патрони. На сьогодні переважна більшість патронів є унітарними.

За цільовим призначенням патрони поділяють на бойові (які застосовують у військах, спеціальними службами, міліцією); цивільні (мисливські, спортивні, для газової зброї та зброї самооборони); імітаційні (холості, шумові, учбові); перевірочні (для перевірки бойових або робочих властивостей зброї. За типом зброї патрони поділяють на гвинтівочні, пістолетні, револьверні.

Гільзи для унітарних патронів виготовляють з металу (зазвичай – латунь або залізо). Форма гільзи може бути циліндричною, конічною, пляшкоподібною. На дно гільзи наносять позначення калібру, заводу або фірми-виготовлювача, року випуску та умовні символи (маркувальні позначки).

Безгільзові патрони мають декілька варіантів їх виконання. Найбільше перспективний варіант становить патрон, що складається з трьох елементів: покритої спеціальним лаком литої порохової шашки циліндричної форми, яка слугує металевим зарядом, запалювача і утопленої в заряді кулі. Використання таких патронів передбачає спрощення конструкції зброї за рахунок відсутності механізму видалення гільз. Серійне виготовлення безгільзових патронів налагоджено німецькими фірмами «Хеклер і Кох» та «Динаміт Нобель», які випускають безгільзові патрони калібром 4,7 мм та 4,92 мм до штурмових гвинтівок Г-11 та «Хеклер і Кох».

До окремого виду відносять спеціальні патрони з поглинанням звуку пострілу. Особливість конструкції таких патронів дає можливість застосовувати їх із спеціальної зброї для пострілів на короткі відстані. Безшумними є, наприклад, патрони російського виробництва під зброю калібром 7,62 мм СП-2, СП-3 для двоствольного малогабаритного пістолета МСП, СП-4 для стріляючого ножа НСР-2 і пістолета ПСС, патрони ХМ76 виробництва США для використання у гвинтівці М1. У зв'язку з тим, що порохові гази в таких патронах не виходять за межі гільзи, слідів їх дії на перешкоді у вигляді кіптяви, незгорілих часток пороху, слідів впливу високої температури тощо, не буде навіть в разі пострілу з близької відстані чи впритул. Водночас, варто мати на увазі, що стріляні гільзи таких патронів становлять небезпеку і потребують обережного поводження з ними в зв'язку з тим, що порохові гази після пострілу залишаються в них під великим тиском і можуть призвести до руйнування гільзи та нанесення ушкоджень.

За технологією виготовлення патрони відносять до заводських або саморобних. З усіх складових елементів патрона найбільше варіантів мають їх вражаючі частини – снаряди. Ними можуть бути кулі, шрот, картеч, а також атипові снаряди, якими зазвичай з кримінальною метою споряджають звичайні мисливські патрони (січка з дроту, цвяхи, гайки, шурупи тощо). В кулі виокремлюють головну, ведучу і хвостову частини. За формою головної частини кулі можуть бути оживальними (закругленими), напівсферичними, з гострим або тупим кінцем. Ведуча частина кулі має циліндричну форму, після проходження каналом ствола нарізної зброї на ній залишаються сліди від полів нарізів.

За конструкцією кулі поділяють на оболончасті, напівоболончасті та безоболончасті. Останні зазвичай виготовляють з свинцю. Оболончасті кулі складаються або з оболонки і свинцевої серцевини, або з оболонки,

свинцевої сорочки та сталльної сердцевини. Оболонку кулі зазвичай виготовляють з мельхіору, латуні, плакірованої сталі.

За призначенням кулі можуть бути звичайними або спеціальними. Спеціальні кулі залежно від характеру їх дії, поділяють на трасуючі, запалювальні, пристрілочно-запалювальні, бронебійно-запалювальні, розривні.

Трасуючі кулі складаються з біметалевої оболонки, запресованої в головній частині кулі сердцевини і трасера, який розташований у хвостовій частині кулі. В трасері запресована піротехнічна суміш з горючих речовин, окислювачів, цементаторів та деяких інших домішок. Запалювальні кулі призначені для запалювання легкозаймистих і горючих матеріалів. Запалювальна суміш розташована в головній частині кулі і складається з рівних часток барію нітрату та пірофорного порошку алюмінієво-магнієвого сплаву. Кулі, що споряджені сумішшю вибухової речовини і запалювального складу, мають розривну і запалювальну дію. Бронебійно-запалювальні кулі складаються з біметалевої або сталльної оболонки, сталльної сердцевини, свинцевої сорочки і запалювальної суміші в головній частині кулі між оболонкою і сердцевиною. Пробивна дія кулі забезпечується серцевиною з надтвердої інструментальної сталі. Розривні кулі складаються із стоншеної оболонки і не мають в середині свинцю. Їх порожнину заповнюють твердосплавними вольфрамовими кульками (зазвичай, в кількості 26 штук). Така куля має зовнішнє полімерне покриття, що забезпечує їй високу початкову швидкість. В разі потрапляння у щільну мішень (перешкоду) тонка оболонка кулі розривається, а вольфрамові кульки продовжують поступальний і обертальний рух, утворюючи велику кількість ранових каналів. До розривних умовно відносять напівоболончасті кулі, які при потраплянні в перешкоду деформуються і діаметр кулі збільшується в 1,5–2 рази, що викликає значні руйнування.

До останніх розробок відносять багатокульні патрони до окремих видів звичайної вогнепальної зброї. Такий патрон містить декілька куль, кожна з яких має поглиблення в дні, в яке входить оживальна частина наступної кулі. Кількість куль може бути різною, зазвичай, від двох до п'яти в одному патроні. Такі патрони використовують, наприклад, у штурмовій гвинтівці фірми «Кольт».

За калібром кулі до нарізної зброї поділяють на мікрокаліберні (калібром менше 5,56 мм до 3,5 мм), малокаліберні (до 6,5 мм); середньокالیберні (від 6,5 мм до 9 мм включно) та крупнокالیберні (понад 9 мм).

Для стрілецької зброї спеціального призначення розробляють окремі види боеприпасів. Розроблення таких боеприпасів здійснюють за декількома напрямками. Перший з них пов'язаний із створенням пістолетів та автоматів для підводної стрільби. Їх розроблення розпочали в СРСР з кінця 50-х років, а на озброєння така зброя надійшла в 70-х роках минулого століття. Пістолет має чотири ствола калібром 4,5

мм, а калібр автомата – 5,66 мм. Кулі патронів для пістолетів і автоматів мають вигляд своєрідної підводної стріли довжиною 14,5 см. Стрільбу з такої зброї можна вести під водою, а також в надводному положенні на відстані до 50 м. Інший напрям розвитку стрілецької зброї спеціального призначення пов'язаний із створенням зброї нелетальної дії, з якої здійснюють стрільбу патронами, що споряджені кулями травматичної дії. Для виготовлення різноманітних за формою куль використовують резину, пластмасу, фторопласт.

Як висновок, зазначимо, що для стрілецької зброї спеціального призначення розробляють окремі види боєприпасів. Розроблення таких боєприпасів здійснюють за декількома напрямками. Перший з них пов'язаний із створенням пістолетів та автоматів для підводної стрільби. Їх розроблення розпочали в СРСР з кінця 50-х років, а на озброєння така зброя надійшла в 70-х роках минулого століття. Пістолет має чотири ствола калібром 4,5 мм, а калібр автомата – 5,66 мм. Кулі патронів для пістолетів і автоматів мають вигляд своєрідної підводної стріли довжиною 14,5 см. Стрільбу з такої зброї можна вести під водою, а також в надводному положенні на відстані до 50 м. Інший напрям розвитку стрілецької зброї спеціального призначення пов'язаний із створенням зброї нелетальної дії, з якої здійснюють стрільбу патронами, що споряджені кулями травматичної дії. Для виготовлення різноманітних за формою куль використовують резину, пластмасу, фторопласт.

Кулі до гладкоствольної мисливської зброї поділяють на декілька типів: круглі з гладкою поверхнею або з поясками, турбінні, стрілочні та стрілично-турбінні. Кулі зазначених типів виготовляють із свинцю, проте останнім часом застосовують також кулі з твердих металів – заліза чи латуні.

Круглі кулі мають вигляд шароподібних снарядів без будь-яких пристосувань для підвищення сталості польоту. Зазвичай такі кулі мають монолітне тіло, а центр тяжіння розташований посередині. Кулі турбінного типу мають поздовжній наскрізний канал з ребрами. В польоті зустрічний потік повітря, проходячи крізь цей канал, надає кулі обертальний рух, що забезпечує сталість польоту. Інколи ребра можуть бути не з середини, а на зовнішній поверхні кулі. Кулі стрілочного типу мають важку головну частину і більше легкій хвостовик-стабілізатор, який запобігає перевертанню кулі в польоті. До куль стрілочного типу відносять кулю Блондо, яка виготовлена із заліза, має діаметр значно менший за діаметр ствола рушниць та кільцеву проточку в середній частині. Два свинцеві пояски на поверхні кулі збільшують її діаметр, доводячи до діаметру каналу ствола, зминаються під час пострілу і надають стабільність польоту кулі в повітрі. Стабілізатором польоту слугує і кільцева проточка тіла кулі. Кулі стрілично-турбінного типу поєднують в конструкції особливості стрілочних і турбінних куль (найбільше розповсюджені з них – кулі Якана і Бреннеке).

Використання нових технологій і різноманітних компонентів боєприпасів із синтетичних полімерних матеріалів значно змінило якісні характеристики пострілу з гладкоствольної зброї, а використання полімерних компонентів боєприпасів призвело до значних змін в розподілі слідів пострілу на перешкодах і появи нових специфічних слідів та пошкоджень. Використання деяких елементів, що виготовлені з полімерних матеріалів, для виготовлення боєприпасів до гладкоствольної зброї вперше запропонували конструктори американської фірми «Вінчестер Вестерн» ще в 60-х роках минулого століття. З початку ними було застосовано пластмасову смужку як концентратор для шроту, а пізніше було розроблено уніфікований пиж, який мав вигляд контейнера для шроту і полімерного обтюратора, що значно покращало балістичні характеристики пострілу. Полімерні компоненти боєприпасів завдяки їх масі і складній конфігурації завдають значні ушкодження і залишають специфічні сліди на перешкодах.

Степанюк Руслан Леонтійович,
професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

В нинішніх умовах активної фази збройного конфлікту, зумовленого російською збройною агресією проти України, в діяльності правоохоронних органів вагомого значення набуло виявлення та розслідування воєнних та інших пов'язаних із війною злочинів. Цей напрям зараз є пріоритетним, адже спрямований на відновлення справедливості через притягнення осіб, які вчинили і продовжують вчиняти злочини агресії, геноциду, порушення законів і звичаїв війни, кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, проти життя та здоров'я людини, її статевої свободи та недоторканності тощо.

Важливу роль у забезпеченні процесу доказування відіграють спеціальні знання у різних галузях природничих і технічних наук, реалізація яких у кримінальному провадженні здійснюється насамперед шляхом залучення спеціалістів і експертів. Відповідно перед криміналістичною наукою і практикою постали нові виклики, що полягають у необхідності розвитку нових напрямів, пов'язаних із застосуванням досягнень науки і техніки для вирішення специфічних завдань з розслідування згаданої вище категорії кримінальних правопорушень. Звернемо увагу лише на деякі з них.